

Petr Vidomus: *Oteplí se a bude líp: Česká klimaskepse v čase globálních rizik*

Praha, Sociologické nakladatelství (SLON) 2018, 396 s.

Recenzovaná kniha je studií, která nám přibližuje podobu české klimaskepse prostřednictvím autorova kvalitativního výzkumu zaměřeného na významné aktéry tohoto sociálního hnutí. Na základě analýzy polostrukturovaných rozhovorů s „klimaskeptiky“, ale také se zástupci „opačného tábora“ a též s využitím dalších zdrojů, zejména veřejně publikovaných blogových příspěvků, je sledována snaha popsat, jak čeští klimaskeptici reflektují svou činnost i činnost svých odpůrců. Prostřednictvím analytické metody vycházející ze zakotvené teorie kniha přináší přehlednou charakterizaci českého klimaskeptického kontrahnutí, podmínek jeho vzniku a rozvoje, domácího i mezinárodního kontextu, strategií jednání jeho významných aktérů a jeho následků. Centrální kategorií uváděných zjištění je snaha prezentovat globální oteplování jako umělý problém, a to prostřednictvím strategií konfrontace s předmětnými vědci, aktivisty a médii. Kniha také vymezuje specifitu českého prostředí, která – jak je na více místech textu tematizováno – spočívá zejména v tom, že Česká republika byla v roce 2007 jednou z mála zemí, kde se klimaskepticismus mohl těšit morálnímu zdroji v osobě tehdejšího prezidenta republiky Václava Klause. Právě v charakterizaci specifit českého prostředí ve studovaném období a souvislosti vývoje, kterým mezi lety 2003 až 2014 česká klimaskepse prošla, spatřuji velký přínos této knihy. Ta díky přehlednosti svého členění a srozumitelnosti textu může být atraktivní nejen pro čtenáře z akademických kruhů, ale též pro neodbornou veřejnost.

Kniha je členěna do patnácti samostatných kapitol, úvodu a závěru. V úvodu a prvních dvou kapitolách je čtenář zasvěcen do studované problematiky nejprve uvedením elementárního vysvětlení proce-

su klimatické změny a hypotézy jejího způsobu přičinění člověkem (tzv. *antropogenní hypotéza*) a představením souvisejících hnutí a politik, následně charakterizací konkurenčních názvů pro hnutí odmítající zmíněnou hypotézu (klimaskeptici, antienvironmentalisté, enviroskeptici či popírači nebo kontrariáni) a nakonec diskusí problematického označení klimaskepse za kontrahnutí. Oceňuji, že autor nepřejímá toto označení automaticky jen podle zahraniční literatury, ale poctivě jmenuje úskalí a nepřesnosti tohoto vymezení, nicméně nakonec se k němu sám přiklání jako k vhodnému.

Následující dvě kapitoly jsou věnovány metodologii výzkumu, tedy pořízení dat a způsobu jejich analýzy. Kniha nenabízí hloubkovou sondu do klimaskepse na celospolečenské úrovni, ale zaměřuje se na významné aktéry tohoto jevu, kteří zpochybňují antropogenní hypotézu, a to „soustavně, veřejně a více či méně organizovaně“ (s. 96). Na základě tohoto velmi obecného klíče autor provedl v letech 2011 až 2014 polostrukturované rozhovory s osmnácti klimaskeptiky a pro doplnění o pohled druhé strany též se čtyřmi ekologickými vědci a čtyřmi zástupci nevládních ekologických organizací. Autor tu rozlišuje mezi aktéry tvořícími průmyslovou opozici a těmi, kteří formulují ideový základ celé kritiky. Ve své práci se zaměřuje na druhé uvedené. Zmiňuje, že provázání obou skupin nelze přímo dokázat, protože organizace dávající prostor klimaskeptickým vyjádřením (konzervativní a libertariánské think tanky) nezveřejňují informace o svých finančních zdrojích. Domnívám se, že ponechat stranou možné provázání průmyslových zájmů s veřejnou činností klimaskeptiků není úplně šťastné. Nedostatek přímých důkazů této provázanosti není sám o sobě důvodem k jejímu odmítnutí. Chápu ale, že ověřování možných externích motivací pro aktivity klimaskeptiků by výrazně narušilo vztah výzkumníka s jeho komunikačními partnery a že jde také o úkol hodný jiného typu výzkumu.

Autor zde dále reflektuje vlastní pozici sebe jakožto výzkumníka. Popisuje malé povědomí, které o otázkách klimatické změny před započítím výzkumu měl, a za příčinu svého zájmu o tematiku klimaskepse označuje absenci skutečně vědecké analýzy tohoto tématu v českém prostředí. Uvádí též obtíže, které zaznamenal při snaze o získání důvěry svých komunikačních partnerů, i nerovnost vztahu jeho coby neinformovaného výzkumníka se svým komunikačním protějškem coby expertem v diskutované oblasti. Nutnost vyrovnat se s pocíťovanou mocenskou převahou účastníka výzkumu může být v průběhu interview velmi nepříjemná, nicméně je možné, že právě přistoupení na tuto „hru“ výzkumníkovi zajistilo potřebnou důvěru dotazovaného.

Vycházejí z postupu zakotvené teorie autor pro účel analýzy pořízených dat aplikuje osnovu složenou z šesti prvků: příčinné podmínky, jev, kontext, intervenující podmínky, strategie jednání a interakce, následky (s. 107). Tato osnova následně tvoří strukturu dalších kapitol. Kategorie a kódy, které vyplynuly z analýzy, jsou schematicky uspořádány a roztríděny do kapitol dle uvedeného modelu. Tento postup propůjčuje textu přehlednost, díky které je snadné se v něm orientovat a zároveň pochopit souvislosti jednotlivých kategorií. Pro získání základního obrazu o prezentovaných zjištěních stačí nahlédnout na grafické znázornění popisovaných kategorií (s. 109). Čtenář se díky tomu může zaměřit jen na ty kapitoly, které ho zajímají, aniž by přitom ztratil představu o tom, jak se v nich popisované závěry vážou k celkovému „analytickému průběhu“.

Jako centrální kategorii klimaskeptické argumentace autor označuje interpretování hypotézy člověkem zapříčiněného globálního oteplování jako umělého problému. Za prosazení této hypotézy ve veřejném mínění jsou podle autorovy analýzy označovány především tři skupiny aktérů: vědci, ekologičtí aktivisté a média. První zmí-

nění jsou klimaskeptiky osočováni z pochybení vědecké práce a z podléhání zájmům svých donorů, druzí jmenovaní postrádají potřebné kompetence a mají též být motivováni skrytými (obchodními a ideologickými) zájmy, třetí jmenovaní zase problém změny klimatu záměrně či nezáměrně zveličují. Je nápadné, že nejvíce se autor v knize věnuje kategorii vědců a k problematice pojetí vědy se vyjadřuje i v závěru práce. Postupný úbytek společenského zájmu o téma klimatické změny mimo jiné vysvětluje rostoucí mírou expertizace problematiky, která může odrazovat laickou veřejnost. Útoky klimaskeptiků na vědce pro jejich údajná pochybení v kombinaci s tímto pronikáním expertního diskurzu mezi laickou veřejností mu v závěru textu umožňují přispět k diskusi o postnormální vědě. Apely na přijetí klimaskeptiků do procesu formulování veřejných zpráv vědeckých a poradních institucí totiž odpovídají výzvám k demokratizaci vědy prostřednictvím rozšíření hodnotící komunity.

Kniha ilustruje dynamičnost, která vývoj klimaskeptického kontrahnutí a vůbec veřejné pojetí problematiky klimatické změny charakterizuje. V očích zúčastněných klimaskeptiků byl jejich alternativní výklad klimatických změn nejprve ignorovaným postojem, který pomohly legitimizovat až některé události a zejména úsilí prezidenta Václava Klause. Byť mne přisuzování takového významu osobě Václava Klause ve studii zpočátku zaráželo, musím ocenit, že autor se k míře jejího významu staví opatrně a důkladně zdůvodňuje její uvedení jako významné kategorie. V reakci na zvýšený zájem o environmentální problematiku v roce 2007 se i klimaskeptici více aktivizovali a pozdější údajný ústup tématu do pozadí (2012–2014) prezentují jako vlastní úspěch. Jak ale sám autor v úvodu zmiňuje, již v době finalizace knihy (2017) téma znova nabíralo na razanci. Kromě autorem zmíněného Klimakempu se od té doby zejména mladí lidé i v České republice aktivizovali například pod platformami

Extinction Rebellion a Fridays for Future (v ČR od r. 2019). Na evropské úrovni jsme sledovali výrazné posílení zeleného politického hnutí jak v některých volbách na státní úrovni, tak ve volbách do Evropského parlamentu (2019) a do celosvětového dění v přístupu ke změnám klimatu výrazně promluvilo přijetí Pařížské dohody (2015) a nepochybně též zviditelnění mladé environmentální aktivistky Greta Thunbergové.

Kniha také nabízí náhled na způsoby, kterými se klimaskeptici sdružují a organizují. Podle prezentovaných zjištění do této oblasti silně zasahuje jejich politické přesvědčení. Vůči organizacím se totiž vymezují jakožto vůči znaku kolektivismu typickému pro jejich oponenty. Příznačné je, že v době publikování knihy v České republice neexistovala žádná organizace sdružující čistě klimaskeptiky. Jejich individualistická kultura jim ale nebrání účastnit se akcí pořádaných konzervativními a libertariánskými think tanky. Sami klimaskeptici tudíž podle autora zjištění chápou svůj „boj“ jako střet individualistického a kolektivistického světonázoru. Toto zjištění umožňuje vztáhnout komentovanou knihu k širší debatě o různém pojetí společenské odpovědnosti. Právě tak jako v mnoha jiných otázkách i v postojích k odpovědnosti za klimatickou změnu nalézáme snahy o zbavení se odpovědnosti za nakládání s riziky. Prezentované protistrany klimatického hnutí a klimaskeptického kontrahnutí mimo jiné soupeří i o to, zda má být problém adresován institucionálně, tedy zásadními akcemi velkých společenských organizací, či zda mají být případné snahy o řešení problému přenechány individuální morální odpovědnosti. S přihlédnutím k této mé interpretaci je kniha podnětná nejen pro oblast studia sociálních hnutí, ale též pro governmentální studia.

Knihu mohu doporučit i čtenářům mimo akademickou sféru, neboť její přehlednost, provázanost s veřejně známým kontextem a též využití srozumitelného jazyka

z ní činí čtenářsky přívětivý počín a také nástroj porozumění argumentům a strategiím jednoho z extrémů veřejné debaty. Dobré zpracování autorových zjištění je také obhajobou využití kvalitativního výzkumu ke studiu předmětné problematiky. A konečně studentům a výzkumníkům nabízí kniha četné podněty k dalšímu bádání jak na poli klimaskeptického kontrahnutí, tak na poli klimatického hnutí.

Ivan Cuker

Ivan Krastev: *Už je zítřka? Aneb jak pandemie mění Evropu*

Praha, Nakladatelství Karolinum 2020, 56 s.

Útlá kniha bulharského politologa Ivana Krasteva byla vydána v době, kdy řada států fungovala v režimu nouzového stavu a přísných karanténních opatřeních. Byla tedy napsána v čase zásadních omezení běžného každodenního života, kdy se celosvětově nejsledovanější obchodní komoditou staly zdravotnické ochranné pomůcky. Krastev v prvních měsících počátku epidemie přichází s knihou, která v podtitulu nese název *jak pandemie mění Evropu*. Rychlost, s jakou na (nejen) ze sociologického hlediska mimořádnou událost zareagoval, je bezpochyby úctyhodná. „Hlad“ po odpovědích na to, jak pandemie promění současný svět, je možné snadno proměnit ve „vědecký“ kapitál, jak jsme ostatně mohli vidět i na množství lidí z různých oborů, kteří byli na otázky „Co bude následovat?“ v souvislosti s koronavirovou pandemií dotazováni. Zároveň se ale rychlost, s jakou byla kniha napsána, snadno promění v past. Již několik týdnů po jejím vydání je možné sledovat, že některé z úvah, které autor předestírá, svou odezvu v realitě nemají. Ačkoliv rozhodně není možné tvrdit, že můžeme v tuto chvíli psát završený příběh pandemie COVID-19 v Evropě, ukončení nouzového stavu a rozvolňování